

Трофименко Катерина Романівна,

курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент **Кісілюк Едуард Миколайович**

ОБМЕЖЕНА ОСУДНІСТЬ: ПРОБЛЕМАТИКА ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ

Будь-які гуманістичні тенденції у суспільстві зумовлюють перегляд критеріїв правового забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, насамперед у світлі кримінального права. Такий розвиток, як правило, відображається у подальших науково-практичних та теоретичних розробках, законодавчих ініціативах. Свого часу таким відображенням стали поява та наступне удосконалення такої кримінально-правової категорії, як обмежена осудність.

Наразі чинне кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство передбачає систему норм, спрямованих на об'єктивне й гуманне вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням інтересів осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, страждаючи на психічні хвороби або маючи інші психічні розлади [2]. Достатньо спірним питанням залишається визначення обмеженої осудності як буферного поняття між осудністю та неосудністю особи, або як окремого поняття, яке ґрунтується не на суміжних критеріях вищезгаданих категорій, а на власних, медично та юридично обумовлених, відмінних від них. Тому, метою привернення уваги до такої кримінально-правової категорії, як обмежена осудність є правильне та однозначне трактування цього поняття, уникнення спірних питань при цьому, точне визначення критеріїв обмеженої осудності та її співвідношення з осудністю та неосудністю, а також виною.

Не зважаючи на той факт, що у законодавстві прямо визначено які особи можуть бути визнані обмежено осудними, постають питання, що є гостро дискусійними, як для кримінального права, так і для правозастосовної практики. Зокрема, стаття 20 КК передбачає:

«1. Підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними.

2. Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру».

Деякі науковці вважають, що «неоднозначність цієї статті спричинила розбіжності поглядів вчених та практиків: одні вважають це поняття необхідним, пропонуючи вдосконалити його, інші – наполягають на виключенні статті про обмежену осудність із КК України» [3]. Задля усунення недоліків у судовій практиці Пленум Верховного Суду України постановив що: неосудність та обмежена осудність є юридичними категоріями, а тому визнання особи неосудною (ч. 2 ст. 19 КК чи обмежено осудною (ч. 1 ст. 20 КК) належить виключно до компетенції суду.

Примусові заходи медичного характеру мають застосовуватися лише за наявності у справі обґрунтованого висновку експертів-психіатрів про те, що особа страждає на психічну хворобу чи має інший психічний розлад, які зумовлюють її неосудність або обмежену осудність і викликають потребу в застосуванні щодо неї таких заходів, а примусове лікування щодо осіб, які вчинили злочини та страждають на хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (ст. 96 КК), – висновку судово-медичної експертизи.

Слід визнати правильною практику тих судів, які, отримавши на розгляд кримінальну справу з обвинувальним висновком та визнавши під час судового розгляду, що злочин вчинено в стані обмеженої осудності особою, яка внаслідок загострення наявного у неї психічного розладу потребує застосування примусових заходів медичного характеру, постановляють обвинувальний вирок і при призначенні засудженому покарання враховують його психічний стан як пом'якшуючу покарання обставину з одночасним застосуванням примусового заходу медичного характеру у виді амбулаторної психіатричної допомоги за місцем відбування покарання. Обмежено осудна особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності чи покарання або від його подальшого відбування у випадках, передбачених законом, у тому числі на підставі акта амністії.

Апеляційні та касаційні скарги обмежено осудна особа може подавати у будь-якому випадку, а неосудна особа, до якої застосовано примусові заходи медичного характеру, – лише у разі, коли щодо неї не постановлено судом у порядку цивільного судочинства рішення про визнання її недієздатною [2].

Враховуючи раніше зазначене, можна зробити висновок, що поняття обмеженої осудності включає в себе два критерії: 1) медичний – прямо зазначений у КК як «психічний розлад», 2) юридичний (включає інтелектуальну та вольову ознаки) – його трактування є дещо

неточним, «оскільки поєднання в ньому інтелектуальної і вольової ознак виправдано тільки з урахуванням домінуючої у судовій психіатрії позиції про наявність психічних розладів, сутність яких складають тільки вольові порушення», тобто здатність особи керувати своїми діями [3].

Розглядаючи співвідношення осудності, неосудності і обмеженої осудності, можна дійти висновку, що останнє поняття визначається як вид осудності, який, перебуваючи в межах роду, має набір певних особливостей, які проявляються у критеріях, які його складають, його конструкції та відповідних кримінально-правових наслідках. Також, у світлі співвідношення обмеженої осудності та вини, варто відмітити, що ці поняття, дійсно, є суміжними, але прямо не впливають один на одного. Оскільки вина є ознакою суб'єктивної сторони складу злочину і полягає у психічному ставленні особи до вчинюваного діяння та його наслідків у формі умислу та необережності, а обмежена осудність (також як осудність і неосудність) є ознаками суб'єкта злочину. Обмежена осудність може лише передувати встановленню вини, а не свідчити про її ступінь. Отже, обмежена осудність – це здатність особи не повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 03.06.2005 «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування».
3. Зайцев О. В. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Обмежена осудність у кримінальному праві України», Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, Харків, 2006.